JOSIP BASIOLI

RIBOLOV IŽANA U PROŠLOSTI

I.

Otok Iž smješten je u centralnom dijelu Srednjeg kanala, između Ugljana i Dugog otoka. Površine je 17,6 km^2, dužine obalne linije 35,1 km i najveće visine 168 m. Okružuje ga deset bliskih otočića: Rutnjak, Knežak, Mrtovnjak, Tomešnjak, Fulija, Kudica, Glurović, Sridnji, Mali i Veliki. Na njegovim obalama ima tridesetak uvala i uvalica, i još toliko dražica, a izvan rtova i oko otočića tridesetak podmorskih uzvisina, brakova koji se koriste u malom ribolovu na pridnene vrste.

Prva hrvatska naselja na otoku Ižu spominju se prema pristupačnim dokumentima u sredini XIII. stoljeća, a zapisi o vrlo razgranatu ribolovu na lokalnim i udaljenim dugootočkim lovištima nalaze se od početka XV. stoljeća. — Škrte obradive poljoprivredne površine zarana su upućivale stanovnike otoka da potraže izvore prihoda u moru i po moru. Osim ribolova susrećemo već od XV. stoljeća razvijeno brodarstvo, koje kulminira u XVIII. stoljeću s 34 »paruna«, gospodara, vlasnika brodova. I u nekim razdobljima XIX. stoljeća plove Jadranom i Mediteranom 33 iška jedrenjaka. U našem stoljeću brodarstvo postepeno slabi, a iza posljednjeg rata i sasvim zamire. — Propadanjem stare vinove loze i otvaranjem ere parobrodarstva početkom XX. stoljeća ubrzavao se proces prijelaza muških stanovnika Iža u zvanje pomoraca, moreplovaca, ili na traženje izvora dobiti u prekomorskim zemljama. U prva četiri decenija našeg stoljeća profesionalni iški mornari plove po svim morima svijeta. — Od konca XVIII. stoljeća javlja se brodograđevna djelatnost, koja dopire do naših dana. Od početka XV. stoljeća djeluju neke solane, ali im brzo nestaje trag. Sol se koristila za soljenje ribe i vlastitu potrošnju stanovništva.

Porastom broja stanovnika i prilivom novčanih sredstava od moreplovstva i iseljeništva između dva zadnja rata vrlo se razgranala ribolovna djelatnost. Međutim, uslijed stradanja ljudi u posljednjem ratu, a zatim uslijed pojačane ekonomske emigracije napušten je skoro svaki privredni, profesionalni ribolov i danas je sveden na djelatnost za dopunu prehrane smanjenog broja stanovništva otoka.

II. *Lovišta ribe i vrste lovine*

Smještaj otoka Iža u zatvorenom Srednjem kanalu nepovoljan je u odnosu na korištenje lovine male plave ribe, koje najviše obitavaju, putuju i love se na rubovima otvorenog mora ili u uvalama položenim prema pučini. Ali je zato uzobalno podmorje centralnog otoka i njegovih deset pribrežnih otočića prikladno za obavljanje brojnih načina ribolova na bijelu, pridnenu ribu. Tu, u pličim predjelima rubovi hridinastog dna obiluju šarolikim bogatstvom pejsaža. Mehaničko djelovanje mora formiralo je u tom uzobalnom podmorju mnoštvo procjepa, rupa, usjeklina i raznorodnih šupljih ili nazubljenih oblika. Dno je posvuda, i do većih dubina, kristalno bistro. Svjetlo dana prodire duboko i stvara obilje flore, pa su tu obitavališta najkvalitetnijih vrsta jadranske faune.

Uz rubove hridinastog dna nadovezuje se podmorje prekrito gustim kamenjem i s ostacima ljuštura školjaka. Do njih se uzdiže niz većih i manjih podmorskih uzvisina, brakova, formiranih od kamenih gromada i oštrih nazubljenih grebena. Na tim brakovima i uz njihove rubove uobičajen je ribolov malim stajačicama popunicama, buskavicama ili sportski ribolov povrazima, omecima i parangalima.

U podmorju sjevernog dijela otoka, gdje je obala blaže položena, ima više pličina s pješčanim oazama, s posebnom morskom faunom.

Nezavisno od obala na površini mora, ili malo ispod nje nalazimo plave, pelagijske vrste riba i glavonožaca od kojih se neke hvataju uzbudljivim načinima sportskog ribolova.

Oko cijelog otoka može se nabrojiti četrdesetak uvala, uvalica i dražica s čistim dnom po kojem su se donedavna povlačile brojne mreže migavice i kogoli-šabake ili lovile gire mrežama stajačicama, buskavicama. Donosi se tabelarni prikaz glavnih uvala i položaja lovišta riba na kojima se — više u prošlosti, danas vrlo rijetko — obavljao ribolov migavcima, ludrom-zagonicom ili kogolima-šabakama:[1]

[1] Iz Republičkog zavoda za statistiku SR Hrvatske, Zagreb, Popis lovišta ribe, primljen iz biv. općine Veli Iž dopisom br. 677. od 23. VII. 1954.

Tabela A/ Glavna obalna lovišta riba otoka Iža

Redni broj	Naziv lovišta	Položaj	Način ribolova
1.	Dolinje	N — Mali Iž	migavica, ludar, stajačice
2.	Za Knežak	N — otočić	migavica, stajačice
3.	Pod Knežak	N — Mali Iž	stajačice
4.	Knež	N — Mali Iž	migavica, stajačice
5.	Za Makovac	N — Mali Iž	migavica, stajačice
6.	Komoševa	Luka — Mali Iž	migavica, stajačice
7.	Bržanj	E — Mali Iž	migavica, stajačice
8.	Južni Vodenjak	E — Mali Iž	ludar, stajačice
9.	Pardošćak	W — Mali Iž	ludar, stajačice
10.	Dumboka	W — Mali Iž	zagonica, stajačice
11.	Svežina	SE — Veli Iž	buskavica, ludar
12.	Linga	N — Veli Iž	buskavica, stajačice
13.	Maslinčica	N — Veli Iž	migavica, buskavica
14.	Osičić	N — Veli Iž	kogol, buskavica
15.	Šipnate	N — Veli Iž	kogol, buskavica
16.	Soline	W — Veli Iž	ludar, buskavica
17.	Starinsko	W — Veli Iž	ludar, buskavica
18.	Jurinje	W — Veli Iž	ludar, buskavica
19.	Žalo	N — Veli Iž	kogol, buskavica
20.	Veli brak	NW — Veli Iž	kogol, buskavica

Povremenim, dopunskim iškim ribarima i sportskim ribolovcima dobro su poznati položaji brakova i pličih predjela udaljenih od obala. Njih su odvajkada pohađali — a i danas ih pohađaju i iški ribari, i poljoprivrednici i brodari-moreplovci da bi priskrbili kvalitetan smok kao dragocjenu nadopunu škrtom otočkom jelovniku. U idućem tabelarnom pregledu navode se položaji najpoznatijih brakova u iškim lokalnim vodama:[2]

Tabela B/ Ribolovni brakovi otoka Iža

Red. br.	Naziv braka	Položaj	Dužina m	Širina m	ϕ dub. m	Glavna lovina
1.	Veli brak	NW	150	100	4	gire
2.	Brbinjski brak	NW — o. Veliki	250	100	4	gire
3.	Štokov brak	E — o. Veliki	70	70	7	gire
4.	Stošin brak	SW — Čelinjak	70	70	10	gire
5.	Kudica brak	SW — o. Kudica	50	50	10	gire
6.	Sv. Mihovil	SW — o. Kudica	100	60	5	gire

[2] V. Cvitanović, Pomorsko zanimanje Ižana. Starine JAZU, 1955, sv. 45., str. 258. Presloženo i nedopunjeno.

Red. br.	Naziv braka	Položaj	Dužina m	Širina m	∅ dub. m	Glavna lovina
7.	Kudica (istok)	SW — o. Kudica	60	60	11	gire
8.	Fulija (NE)	SW — o. Fulija	100	100	6	gire
9.	Fulija (E)	SW — o. Fulija	60	60	12	arbun, kanjac
10.	Mali brak	NW — o. Mali	100	60	8	gire
11.	Lučki brak	SW	60	50	11	zubaci
12.	Brak od Rupe	W	70	50	11	gire
13.	Brak od Parde	SE	200	100	30	arbun, pagar
14.	Gaćinov brak	SE	100	70	10	gire
15.	Brak od Bršanja	E	150	150	9	gire
16.	Brak Komoševe	E	100	60	11	gire
17.	Brak od Knežaka	E	60	50	14	arbun, kanjac
18.	Mandin brak	N — od Knežaka	50	50	25	gire, arbuni
19.	Brak Zaglavića	NW	50	40	25	arbun, kanjac
20.	Rutnjak	NW — o. Rutnjak	70	50	14	ugor, hlap
21.	Brak od Košljina	NE	60	60	10	kantar, pagar
22.	Brak od Pečene	NE	100	70	9	škrpina, ugor
23.	Brak od Šipnate	N	50	50	22	gira, arbun
24.	Brak Kobiljak	...	50	40	25	zubaci, pagari
25.	Brak od Kolovaje	...	75	30	9	gire

To su lovišta riba ponešto udaljena od samog otoka. Međutim, i na obalama cijelog otoka moguće je obavljanje ribolova sličnog onome na brakovima. Ižani su koristili ta lovišta već od doseljenja na svoj otok. Na mnogim brakovima kao glavna lovina dominira gira, koja se u nedavnoj prošlosti obilno lovila mrežama stajačicama — buskavicama.

U slijedećim tabelarnom pregledu donosi se sastav glavnih ekonomskih vrsta riba, glavonožaca i rakova. To je službena procjena lovine povremenih, dopunskih iških ribara i sportskih ribolovaca u prosjeku dvaju petogodišta u zadnjem desetljeću:[3]

Tabela C) Glavne vrste morske lovine s lokalnih lovišta otoka Iža i postizavana lovina iških ribara 1964.—1973. g.

Redni broj	Vrsta		Prosječna lovina (u kilogramima) 1964.—1968.	1969.—1973.
1.	Oslić	— Merlucius vulgaris L	200	400
2.	Trlja	— Mullus sp.	500	1000
3.	Zubatac	— Dentex dentex L	2200	2100

[3] Iz Republičkog zavoda za statistiku SRH.

Redni broj	Vrsta		Prosječna lovina (u kilogramima) 1964.—1968.	1969.—1973.
4.	Cipal	— Mugil sp.	800	1400
5.	Jegulja	— Anguilla anguilla L	20	20
6.	Ugor	— Conger conger L	1000	1300
7.	Lubin	— Dicentrarchus labrax L	300	1300
8.	Komarča	— Sparus auratus L	1000	1600
9.	Gira	— Maena sp.	10800	7900
10.	Bukva	— Boops boops L	200	200
11.	Gavun	— Atherina sp.	2000	2600
12.	Ušata	— Oblada melanura L	5300	3000
13.	Salpa	— Boops salpa L	1200	1600
14.	Škrpina	— Scorpaena sp.	2100	3000
15.	Kantar	— Spondyliosoma canth. L	600	500
16.	List, obliš	— Soleidae sp.	20	100
17.	Pas	— Squalidae sp. i Triachidea.	900	900
18.	Mačka	— Catulidae sp.	700	900
19.	Raža	— Rajidae sp.	600	600
—	Ostale vrste		6100	16600
		Ukupno ribe	36840	47020
20.	Lignja	— Loligo vulgaris Lamk.	1300	1500
21.	Sipa	— Sepia filliouxi Lafont.	2000	2300
22.	Hobotnica	— Octopus vulgaris Lamk.	1900	1300
23.	Muzgavac	— Ozoena moschata Lamk.	900	1300
		Ukupno glavonožaca	6100	6400
24.	Jastog	— Palinurus vulgaris Latr.	300	400
25.	Rakovica	— Maja squinado Herbst.	100	100
		Ukupno rakova	400	500
		Ukupno školjaka	40	40
		Svega	43380	53960

Izuzev tih, u gornjem pregledu pobrojenih vrsta još se love u manjim iznosima slijedeće vrste, a njihov iznos lovine sadržan je u tabeli C), u alineji »ostale vrste«:

1. Arbun — Pagellus erythrinus L
2. Bežmek, čača — Uranoscopus scaber L
3. Crnelj, čančol — Chromis chromis L
4. Fratar — Diplodus vulgaris Geofr.
5. Glavoč — Gobius sp.
6. Grdobina — Lophius budegassa Spin.

7. Kanjac, kanj — Serrannus cabrilla L
8. Kavala, konj — Sciaena umbra L
9. Kovač — Zeus faber L
10. Knez — Coris julis L
11. Lumbrak, cicela — Crenilabrus tinca L
12. Ovčica — Lithognatos mormyrus L
13. Pagar — Pagrus pagrus L
14. Modrak — Maena maena L
15. Pic — Puntazzo puntazzo Cetti
16. Smokva, plazulja — Labrus bimaculatus L
17. Šarag, serag — Diplodus sargus L
18. Škrpun — Scorpaena porcus L
19. Špar — Diplodus annularis L
20. Vrana — Labrus merula L.

To su glavne i sporedne vrste lovine iz obalnog podmorja otoka Iža i njegovih brakova. Kao i posvuda na Jadranu u prošlosti bilo je relativno mnogo više tih vrsta nego u naše vrijeme kada velik broj motoriziranih ribara i ribolovaca preintenzivno izlovljava te vrste.

III. *Na lovištima ribe u Sakarunu i Molašćici*

U oskudici prikladnih položaja za lov male plave ribe na lovištima oko svog otoka Ižani su zarana bili upućeni da potraže sreću na udaljenim susjednim lovištima. Iz pristupačnih zapisa se vidi da su nadirali u pravcu dvaju ribolovnih bazena, smještenih na suprotnim udaljenim krakovima Dugog otoka. O jugoistočnom ribolovnom bazenu, na lovištima u Stativalu i Čušćici govorit će se u IV. poglavlju ovog rada. Sjeverozapadni bazen je širi, s više udaljenih lovišta — Sakarun i neka lovišta na Molatu, Istu i Skardi — važniji po kvalitetu lovišta i mnogo prije se o njemu pojavljuju stanovnici otoka Iža kao glavni akteri u ribolovu.

U oba spomenuta ribolovna bazena najučestalija lovina bile su skuše (Scomber scombrus L), u zapisima nazivane škumbri ili skrdinule.[4] To je bila glavna lovina. U manjoj mjeri pojavljivale su se i lovile plavice (Scomber colias japonicus GM), u zapisima nazivane lokarde ili lancarde.[5] Sporedna lovina izvan sezone lova skuša i pla-

[4] Skuše se u rano proljeće dižu iz dubljih vanjskih predjela i približavaju se obalnim lovištima. Velika jata ostaju i na otvorenom moru. Velika su kolebanja u lovini te vrste iz godine u godinu. Npr. u najnovije vrijeme postignut je u morskom ribolovu Jugoslavije maksimum lovine skuša 1963. godine sa 2726 tona, a 1973. godine minimum sa 77 tona.

[5] Najkompaktnija jata plavica zadržavaju se na brakovima pučinskih rubova otoka. S proljeća zalaze u uvale tih otoka. Velika su kolebanja i u pojavi i lovini plavica. U novije vrijeme postignut je u našem jadranskom ribolovu maksimum lovine 1962. godine sa 718 tona, a minimum lovine 1959. godine s 23 tone.

vica bile su bukve (Boops boops L), šnjuri (Trachurus sp.) i koji put s proljeća u sretnoj, izvanrednoj lovini polande (Sarda sarda Bloch).

U ovom sjeverozapadnom dijelu centralno lovište skuša i plavica bio je Sakarun,[6] uvala u sjeverozapadnom, pučinskom dijelu Dugog otoka, kraj naselja Soline.[7] Ta čista, pjeskovita uvala, relativno plitka, locirana na pučini kraj dugog niza vrlo stjenovitih obala prirodno je stjecište skuša i plavica i vrlo prikladna za lov mrežom potegačom koja se isteže na kopno.

Druga lovišta skuša i plavica na zapadu koja se spominju u zapisima nalaze se na više otoka. Na otoku Molatu u Brguljskom zaljevu — koji se u prošlosti nazivao Molašćica, bila su dva lovišta, jedno u uvali Lučina, izlaznoj luci naselja Molat,[8] i drugo u uvali Luka u dnu spomenutog zaljeva. Na otoku Istu[9] bilo je lovište u uvali Širokoj, a na otoku Škardi[10] lovište u uvali Griparica.[11]

Simptomatična je za samu pojavu skuša i plavica konstatacija da su sve spomenute uvale — lovišta tih riba — položajem okrenute prema jugoistoku: Griparica, Široka, čitav Brguljski zaljev, Sakarun, pa i dvije glavne uvale u jugoistočnom dijelu Dugog otoka, Čušćica i Statival, a i velika luka Telašćica, koja je također davala obilne lovine plavica u prošlosti. Ovo upućuje na pretpostavku da je sam položaj uvala diktirao pojavu tih riba. Jer, u razgranatom zadarskom arhipelagu ima i mnoštvo uvala koje su okrenute prema sjeveru i zapadu, pa nisu naročito poznate po lovinama skuša i plavica.

Prvi spomen pojave stanovnika otoka Iža na lovištima skuša i plavica u Sakarunu i Molašćici pada u 1431. godinu.[12] Na tim ih lovištima nalazimo sve do naših dana.

---

[6] Sakarun, toponim iz romanskog perioda, izvedenica iz latinskog siccus »plitak«, od koga dolazi i sika »morska pličina, greben«. (Vidi P. Skok, Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima, Zagreb 1950., str. 121. i 259.)

[7] Soline, naselje najbliže uvali Sakarun. Stanovnici sudjeluju u ribolovu u toj uvali i u velikom ribarskom sporu protiv Ižana u 1501. godini.

[8] Molat. S lovišta skuša i plavica iz uvala otoka — vjerojatno Luke i Lučine — od 995. godine molatski ribari daju dio lovine samostancima sv. Krševana u Zadru (V. F. Rački, Documenta, VII, 25.) Listina iz 1233. godine spominje ribare koji mrežama potegačama love plavice, »qui cum grippis piscantur lacertos«. (Vidi T. Smičiklas, Diplomatički zbornik, III, 385.) — Iznad Molata najveće brdo je Lokardenik.

[9] Ribari Ista sudjeluju u lovini skuša s Ižanima i u procesu iz 1501. god. Rt Sakatur sadržava lat. siccatorium, mjesto gdje se nešto suši, npr. ribarske mreže (Vidi P. Skok, Slavenstvo i romanstvo, c. d. str. 95.)

[10] Skarda. Toponimi s dviju uvala ovog otoka su Griparica i Trata, i oba ukazuju na rano iskorištavanje u ribolovu.

[11] Griparica, karakterističan toponim koji dolazi od gripa — mreža potegača. Naziv gréipu za mrežu imaju i istarski romani. (Vidi P. Skok, Slavenstvo i romanstvo, c. d. str. 99.) Grip je stari naziv i za potegače za lov plavica, lacerta, vidi bilj. 8.)

[12] Župski ured u Velom Ižu, Processo fra i villicci di Melada, Ponte-Bianche contro quelli di Eso per la pesca nelle valli di Saccaron e Molaschizza.

Spomenute 1431. godine nalazimo Ižane na tim zapadnim lovištima u ribolovnom zajedništvu s ostalim lokalnim stanovništvom. Na pr. Ižani su se 1501. godine redali po ždrijebu (brušketu) u određenoj sezoni dvije noći (večeri) uzastopce, a zatim osam noći ribari iz ostalih lokalnih naselja.[13]

U razdoblju od 1431. do 1501. godine iški su ribari sudjelovali u ribolovu na ždrijebanim lovištima skuša i plavica s 2 do 9 mreža potegača. U 1501. godini sudjeluju s 10 potegača. Ta je godina bila vrlo burna po sporovima i procesima koji su u to vrijeme kulminirali.[14] Spominju se iz te godine kao akteri u ribolovu, ili kao svjedoci u procesu na jednoj strani stanovnici otoka Iža, a na drugoj strani stanovnici iz ovih naselja: Oliba, Silbe, Premude, Škarde, Ista, Molata i Velog Rata, zatim iz nestalog malog naselja Čuna iz veloraćanske uvale, pa Božave, Dragova, Brbinja, Verunića, Solina, Savra, Sestrunja i Zverinca.[15] Svjedoci stari i 80 godina davali su u toj nemirnoj godini izjave i iznosili podatke o starim običajnim pravima ribolova Ižana na navedenim lovištima. Spominje se i Lovre Rančić, stari svjedok iz Lukorana, koji je imao posjede na Ižu i bio zaposlen na ribolovu s Ižanima u Sakarunu i Molašćici.[16]

Još jednu potvrdu o starom pravu iških ribara nalazimo u tome što je župnik Iža (tada je Iž imao jedno naselje) Jure Milanić imao 1501. godine mrežu potegaču za lov skuša, a bavio se ribolovom u Sakarunu i Molašćici punih 40 godina.[17]

Copia estratta dal volume degl'atto corsi sotto il regim.to del N. H. Q. Pietro Sagredo fu conte di Zara del anno 15ol. Copiato li Maggio 1781. — Prijepis iz originala u kancelariji civilnog suda u Zadru. Rukopis u pet sveščića, veličine 295 x 204 mm. Numerirano, Broširano. Papir dobar, Ispisano na talijanskom i nešto na latinskom jeziku. Čitljivo. — Sv. I, str. 21, 26. (U daljem tekstu: Processo)

[13] Processo, c. d. sv. I, str. 21, 26. To je bilo ribolovno zajedništvo Ižana s ribarima iz svih naselja na zapadu. Ta je zajednica prolazila kroz iskušenja, kao što je bio proces protiv Ižana 1501. godine. Uza sve sporove i raspre ova zajednica se održala sve do naših dana. — Zajednicu ribolova većeg obima nalazimo u ribolovnom bazenu Brač — Hvar — Vis. Trajala je od početka XV. do sredine XIX. stoljeća. (Vidi G. Novak, Dokumenti za povijest ribarstva I, Zagreb, 1952.)

[14] Processo, c. d. I, 8.

[15] Processo, c. d. I, 7.

[16] Processo, c. d. I, 26.

[17] Processo, c. d. I, 23. Najmasovnije sudjelovanje svećenika u našem morskom ribolovu nalazimo u prvoj polovici XVII. stoljeća na otoku Lastovu. Tada je gotovo svih 20 svećenika na otoku imalo mreže potegače za lov srdela (Vidi M. Lucianović, Lastovo u sklopu Dubrovačke Republike. Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku, III, 284—290.) — U prvom spomenu lova male plave ribe na istočnim obalama Istre 1658. godine dva svećenika su vlasnici mreža potegača, jedan iz Pule i drugi iz Fažane. (Vidi T. Luciani, Le peschiere dell'Istria. La Provincia, Koper A. VIII, No 2.) — Godine 1579. župnik iz Molata Gašpar Abelić održao bi po koju propovijed u crkvi i posebno

Nasuprot deset iških mreža potegača za lov skuša zapisi kazuju da su stanovnici iz svih spomenutih ostalih naselja, tangiranih u ovom zajedničkom ribolovu, 1501. godine posjedovali više od 200 mreža potegača.[18] Nema sumnje, taj je broj mreža — za ondašnje ekonomske prilike i broj stanovništva u tim naseljima — vrlo impozantan, i možda nije pretjeran, iako to na prvi mah izgleda. To nisu bile mreže potegače za lov srdela, odnosno male plave ribe pod svjetlom. Ovo najstarije razdoblje još je prilično daleko od početka lova male plave ribe pod svjetlom vatre drveta koje je izgaralo. Lov srdela u Kornatskom otočju počinje 1524. godine, a na drugim jadranskim područjima ili nešto prije ili nešto poslije.[19]

U cijelom jugozapadnom ribolovnom bazenu bilo je povodom »Processa« osim Iža tangirano još 16 naselja, s oko 350 »ognjišća« i s cca 3500 duša.[20] Oko tih jugozapadnih lovišta dobra su lovišta gira. Npr. prolaz Maknare kraj Molata, pa sve obale i brakovi Ista i Škarde slove kao najkvalitetnija lovišta gira na našoj jadranskoj obali. Za lov te ribe postojale su također mreže potegače raznih dimenzija, pa su i te mreže vjerojatno uračunate s potegačama za lov skuša u onaj broj od 200 mreža. — Tip mreža potegača zvanih »lokardare« održao se sve do naših dana. Dužina im je iznosila oko 75 m, visina od 3 do 7 m. Riba se lovila istezanjem mreže na kopno, najčešće uvečer prije zalaza sunca ili zorom, a iznimno i popodne. Međutim, mreže su se polagale i na neke posebne načine.[21]

---

se bavio ribolovom. (Vidi A. R. Filipi, Kretanje broja stanovništva zadarskih otoka Radovi Instituta JAZU u Zadru, VI—VII, 140). Slične primjere imamo u Salima, Komiži i drugdje.

[18] Processo, I, 8.

[19] Prvi zabilježen (ali dvojben, op. p.) spomen lova srdela u Dalmaciji nalazi se za područje Malog Stona u 1421. godini (Vidi V. Fortunić, Crtice o ribarstvu. Dubrovnik 1930, str. 39.). — Zanimljiv izvor spomena o lovu srdela imamo za otok Vis iz 1470. godine, (Vidi S. Sabbadini, Palladio Fusci Patavini. De situ orae Illyrici. Archeografo triestino, Vol. XXII, della II Serie, Trieste 1926, 207.) — Za otok Hvar je datiran prvi spomen lova srdela u Vrboskoj u 1504. godini. (Vidi N. Duboković Jurjev, Gdje je bila civitas Vetus Ielsae na otoku Hvaru. Zadarska revija, 1954, 4, 342.) — Početak lova srdela na otoku Korčuli poznat je od 1518. godine (Vidi Statuta et leges civitatis et isulae Curzulae, MHJSM, I, 202,) — Tek 1524. godine započet je lov srdela u Kornatskom otočju, (Vidi HAZd, Spisi biv. samostana sv. Krševana, u Zadru, kaps. XIV, br. 236.)

[20] Processo, c. d. I, 8.

[21] P. Lorini, Ribanje i ribarske sprave pri istočnim obalama Jadranskoga mora. Trst 1903. — U sutonu mreža potegača za lov skuša, lokardara Lorini na strani 73. i 74. spomenutog djela opisuje tehniku rada s njima. Tim su se mrežama u ožujku opkoljavale uvale s cijelim dnom i izvlačile se na kopno, odnosno na čamac privezan uz kopno. Lorini zatim donosi osebujan opis rada tom mrežom: »... gdje je od svibnja do srpnja mnogo lokarada, ovom se mrežom i drukčije lovi, što vrijedi da se potanko opiše«.

»U tome se zemanu lokarde love lokardarom na *stražu*. Okolo 4 sahata popodne ribari su već na lovištu; krenu od ishodišta za samo 70—100 m daleko; tad na sred pošte utope lokarderu svu na kupu, onda s drugim užetom

Kako protumačiti održavanje iških ribara čitavih pet stoljeća na lovištima skuša i plavica na području drugih općina, čiji su stanovnici imali razvijen ribolov. U prošlosti su se najčešće poštovala prava ribolova na lovištima na području njihove općine. Moguće je da su prvotno, a poslije ukorijenjeno pravo ribolova na tim udaljenim lovištima Ižani stekli otkrivanjem pojedinih lovišta. To korištenje lovišta stečeno postepenom ribarskom tradicijom prešlo je u običajno pravo. Poslije ćemo vidjeti da su ta njihova stečena prava učestalo i snažno podržavali zadarski knezovi i providuri Dalmacije raznim izdanim terminacijama, i to zbog toga što su Ižani redovito sudjelovali u opskrbi grada Zadra svježom i usoljenom ribom. To im je bilo lakše obavljati nego drugim sudionicima ovog sjeverozapadnog ribolova, jer su nešto lovine donosili sa svojih bliskih lovišta i više su gravitirali prema Zadru od ostalih stanovnika otočja.

Iz nekih starijih zapisa proizlazi da je glavna sezona lova skuša i plavica u ovom sjeverozapadnom bazenu trajala od 1. travnja do 15. lipnja, a produžila bi se najkasnije do konca lipnja, tj. do sv. Petra, »jer se drukčije ribe ne pojavljuju«. Godine 1487. tuže se Veloraćani i Molaćani da im je zabranjeno polagati u more mreže stajačice, i to pola milje udaljeno od lovišta skuša u Sakarunu i Molašćici.[22] Međutim, u zapisu iz 1668. godine stoji da u uvalama Sakarunu, Luki, Širokoj i Škardi na lovištima skuša rezerviranim za ribolovno zajedništvo ribolov traje od 1. ožujka do 15. lipnja i to za Ižane, Molaćane, Brguljce, Zapuntelce, Božavljane, Dragovčane i Veloraćane. U to vrijeme ne smiju se polagati u more nikakve mreže i drugi ribolovni pribor, i to sada čitavu milju udaljeno od spomenutih lovišta.[23]

Zapis iz 1501. godine veli da u siječnju i veljači smiju koristiti lovišta riba u Sakarunu i Molašćici samo stanovnici lokalnih naselja. Ižani u to vrijeme tamo ne smiju loviti. U principu, u prva tri mjeseca godine, dok još nema pojave skuša, sve je uvale moglo iskorištavati samo lokalno stanovništvo.[24]

---

dođu na prihodište. Užeta su pala na dno; ribari s jedne strane i s druge strane, uvijek spravni, dobro straže vrebajuć na bašamar (jato) lokarada koje igraju u bližnjoj ili daljnjoj okolici. Kad se malo još nagne sunce, lokarde, koje su po vrućini plandovale po otvorenoj pučini, upute se put lovišta sad jednom sad drugom obalom, da se valjda naužívaju hlada koji je pokrio dragu. Ribati sad upilili oči u taj bašamar; grobna je tišini okolo naokolo, samo što je stariji ribar jednom izrekao riječ: pozor! Kad je riba preko užeta ušla u dragu, stariji je ribar izrekao živahno: daj gori! Skočili svi na noge, prihvatili užeta s jedne i s druge strane, u čas rastegli lokardaru, da ostrag ribe zatvore dragu. Kad riba koja je dragu obišla, hoće da se drugom stranom povrati vanka nađe se već u mreži, jer taj poteg lokardare ne traje nego malo minuta.«

[22] Processo, c. d. I, 7, 8.

[23] Processo, c. d., V, 3.

[24] Processo, c. d. I, 8.

Posebno je interesantan zapis od 5. VII. 1501. godine koji kaže da na lovištima u Sakarunu i Molašćici Ižani imaju pravo lova skuša svakog devetog i desetog dana u određenoj sezoni lova. Ako bi Molaćani lovili ribu u te dane — i to u slučaju da Ižana nema na tim lovištima — bili su dužni davati Ižanima četvrti dio lovine.[25]

U spisima »Processa« iz 1501. godine ima propis koji veli da 25. ožujka svake godine svi ribari sa širokog prostora ovog bazena moraju dolaziti u Sali da prikažu sposobnost svojih mreža — »et ivi se monstrano trattos et gripos« — jer pocijepane mreže nisu mogle dobiti ždrijeb za ređanje na lovištima, već su samo sposobne mreže dolazile u obzir.[26]

Svake godine svi su ribari zadarskih otoka dolazili u Božavu ili u Sali na zajedničko ždrijebanje glavnih lovišta skuša — »ibi proiciunt sortes . . . et inter eos ibi dividuntur Valles«.[27] To ređanje po ždrijebu stara je ribarska ustanova, a bila je nužna radi održavanja reda i redoslijeda na lovištima.

Zaštita neometanog sezonskog lova skuša i plavica Ižana i ostalih sudionika ribolova u uvali Sakarun sa strane zadarskih knezova, a poslije i generalnih providura Dalmacije, bila je razumljiva i opravdana iz već spomenutih razloga, jer su ribari, ponajviše Ižani, opskrbljivali tom ribom zadarsko tržište. Zabranjivana je i eliminirana svaka smetnja koja je dolazila sa strane ribara koji bi sitnim ribolovnim sredstvima ometali lov skuša i plavica, jer svojom malom lovinom nisu doprinosili opskrbi tržišta. Vlasnici mreža potegača osigurali su već 1487. godine neometano pravo lova skuša i plavica od ribara s mrežama stajačicama. Stajačice su se mogle polagati pola milje udaljeno od zone kuda prolazi u ribolovnom procesu mreža potegača.[28]

U naredbi zadarskog kneza F. Raimonda iz 1521. godine određena je zaštitna zona uvale Sakarun unutar koje se nisu smjele polagati mreže stajačice niti se vršiti ribolov s »frogiate«, tj. fružatama, manjeg oblika ribolova plašenjem. Zaštitna zona prostirala se od lokaliteta na istočnoj obali Sakaruna, zvanog »Cantarussa«, koji je nesumnjivo dobio naziv po lovinama kantara (Spondyliosoma cantharus L) na njemu, pa do rta Lopate u vratima uvale na jugu.[29]

Propis iz 1668. godine određivao je da su lovišta skuša u Sakarunu, luci Veloj na Molatu, Širokoj na Istu i Skardi od mjeseca ožujka do polovice lipnja rezervirana ribarima iz Iža, Molata, Brgulja i Zapuntela, i u to vrijeme se na milju udaljenosti ne smiju polagati nikakve druge mreže.[30]

[25] Processo, c. d. I, 26.
[26] Processo, c. d. I, 7.
[27] Processo, c. d. I, 7, 8.
[28] Processo, c. d. I, 7, 8.
[29] Historijski arhiv u Zadru (HAZd), Spisi zadarskog kneza F. Raimonda, 1521, L. unico, c. 35.
[30] Processo, c. d. V, 3.

Zaštita ribolovnog zajedništva i isključivog prava lova skuša i plavica potvrđena je i od generalnog providura Dalmacije i Albanije M. Zane 1703. godine. Zajednica ribolova obuhvaćala je sada ribare iz Iža, Velog Rata, Božave, Dragova, Molata, Zapuntela, Brgulja i Ista. Međutim, ribari iz nekih dugootočkih naselja tada su se žalili providuru da im ostali ribari iz tog ribolovnog zajedništva brane ribolov u uvalama Sakarunu, Luki, Širokoj i Škardi i to u one dane i noći kada prema starim običajima imaju pravo. Tada je providur riješio da se žalitelje ne smije ometati u ribolovu u onim noćima kada dolazi njihov turnus.[31]

Najpotpunije i najiscrpnije reguliranje zajedničkog lova skuša i plavica u Sakarunu, Luki, Širokoj i Škardi nalazimo u terminaciji providura S. Vendramina iz 1732. godine. Terminacija je donijeta povodom tužbe nekih ribara iz Božave i Velog Rata, koji su optužili neke ribare iz Iža, Molata, Ista i Zapuntela zbog prekoračenja prava u povlaštenom zajedničkom ribolovu. Kako bi se spriječilo stvaranje neprilika i ribari skučenih imovnih prilika nepotrebno uvodili u troškove za sudske postupke krivičnog gonjenja, providur je donio ovakvu odluku:

Zabranjuje se svakome pristup u uvale Sakarun, Luku, Široku i Škardu, jer su one prema starom običaju i mnogim odlukama rezervirane određenim naseljima za lov skuša.

Zabranjuje se pristup u blizini tih lovišta do udaljenosti od jedne milje u svrhu ribolova, pa i pod izlikom da će se loviti na drugom mjestu, i to kojom god vrstom mreža ili bilo kojim ribolovnim priborom u mjesecu ožujku, travnju, svibnju i prvoj polovici lipnja.

Granična zona uvale Sakarun počinje milju udaljenosti od njezinih graničnih rtova Kantaruše i Lopate; ostali dio mora, milju dalje od uvale i susjednih joj rtova, prepušta se općenito za ribolov svakome. Tokom tri i po navedena mjeseca mogu u spomenutoj uvali loviti običnim mrežama potegačama za skuše samo privilegirani ribari iz Iža, Dragova, Božave, Velog Rata, Molata, Zapuntela, Brgulja i Ista, i to u noćima, odnosno večerima koje su za pojedino naselje ili potegaču izabrane uobičajenim načinom izvlačenja ždrijeba, a nikada ne smiju tu loviti ribari iz drugih naselja ili strane osobe, pa ni sami povlašteni ribari, izuzev u onim noćima kada je njihov turnus.

U rezerviranim i u slobodnim mjesecima zabranjuje se svakoj privatnoj osobi, pa i onima iz privilegiranih naselja, da love u spomenutim uvalama i jednu milju oko njih, bilo danju, bilo noću potegačama, strašinima, sklatarama, gavunarama, fružatama i sanadižama, a i pod svijećom kao načinima štetnim za ribolov općenito.

[31] HAZd, Spisi generalnog providura Dalmacije i Albanije M. Zane, 1703, L. I, c. 260.

Međutim, u slobodnim mjesecima slobodan je pristup svakome u spomenute uvale, i to za pristajanje i za ribolov parangalima, mrežom za lov iglica i drugim bezazlenim načinima koji ne nanose štetu ribolovu općenito.[32]

Iznijete glavne smjernice Vendraminove odluke vrlo su iscrpno i solidno regulirale privilegirano zajedništvo ribolova, a to je bilo nužno detaljnije iznijeti i upoznati. Mreže su razvrstane na štetne i bezopasne i to u odnosu na sama lovišta skuša. Struktura tog načina ribolova bila je takva da je tokom dana bio potreban mir u tim uvalama kako bi se riba mogla neometano pokretati i zgušćavati u kompaktna jata. To je ujedno i bio preduvjet uspješna rezultata lova.

Posebno se iz Vendraminove odluke vidi da je već u ono vrijeme — izuzev slučaja privilegiranog ribolovnog zajedništva — prihvaćen sistem slobodnog ribolova na ostalim lovištima.

Iz kasnijih terminacija generalnih providura Dalmacije i zadarskih knezova zaključuje se da se i dalje nije poštivalo običajno pravo ribolova inkarnirano u ribolovnom zajedništvu. Kršile su se donašane terminacije, pa su ponovno stavljane na snagu ili propisivane nove.

Dvije godine iz Vendraminove terminacije izdao je providur Z. Grimani novu terminaciju kojom zaštićuje ribare s otoka Iža od ometanja lova skuša u Sakarunu, pozivajući se na Vendraminovu terminaciju.[33]

Iškim je ribarima, prema naredbi zadarskog kneza P. Querinija iz 1735. godine, priznato naometano pravo na lovištima skuša u Sakarunu, u njihovim privilegiranim večerima. Knez se pri tome rukovodio prvenstveno potrebom opskrbe grada Zadra svježom ribom, u čemu su obilato sudjelovali ribari s otoka Iža.[34]

Ponukan ponovljenim sporovima na lovištu skuša u Sakarunu zadarski je knez M. Minio 1762. godine izdao naredbu kojom ponovno regulira neometani redoslijed privilegiranog ribolova u toj uvali.[35]

Godine 1766. tuže se ribari iz Iža, Dragova, Božave, Velog Rata, Ista i Molata protiv stanovnika iz Brgulja i Zapuntela, koji mimo Vendraminove odluke iz 1732. godine love u privilegiranim uvalama mrežama zabranjenim prema spomenutoj odluci. Tada je providur A. Renier terminacijom dokrajčio taj inkriminirani ribolov i odredio stroge sankcije protiv prekršitelja.[36]

---

[32] HAZd, Spisi gen. prov. S. Vendramina, 1732. L. II. c. 195.
[33] HAZd, Spisi gen. providura Z Grimania, 1734. L. IV, c. 267.
[34] HAZd, Spisi zadarskog kneza P. Querinia, 1735. L. I. c. 479.
[35] HAZd, Spisi zadarskog kneza M Minia, 1762. L. III, c. 320.
[36] HAZd, Spisi gen. providura A. Reniera, 1766, L. III, c. 258.

Providur G. Gradenigo intervenirao je terminacijom 1775. godine, kada je izbio spor između Molaćana i Brbinjaca za lovišta skuša u Sakarunu. Brbinjci su dobili parnicu i Gradenigo je zabranio ribolov Molaćanima u toj uvali, izuzev u noćima određenim turnusom.[37]

Dugo nakon Vendraminove odluke iz 1732. godine providur P. Boldú je 1780. godine u svojoj odluci najprije konstatirao da su se na njegov ured obratili s jedne strane ribari iz kapetanija Iža i Molata, a s druge strane kapetani Velog Rata i Božave i zatražili da providurov ured odlukom regulira spor oko ribolova u uvali Sakarun. Taj redoslijed ribolova jedni su proglasili tajnim i pogubnim, a drugi su tvrdili da na njega imaju isključive privilegije, stečene dugotrajnim običajnim pravom.

Boldú zatim iznosi da je pregledao sav materijal po ovom pitanju, pa je odredio da se najprije brižno čuvaju ograničenja određenih udaljenosti, vremena, načina i zabrana kako ih propisuje navedena Venndraminova odluka donesena prije 48 godina. Iza toga Boldú konstatira da se u međuvremenu stanovništvo spornih strana jako umnožilo, a s tim je porasla i njihova potreba za unosnijim vrelima sredstava za život. Zato je odlučio da ubuduće ribari iz dviju spomenutih kapetanija, Iža i Molata, slobodno love skuše i plavice u uvali Sakarun, s tim da taj ribolov mora biti zajednički s ribarima s područnih općina iz Velog Rata i Božave, a da se to provodi i na ostalim lovištima u uvali Luki, Širokoj i Škardi.

Te će se privilegije koristiti od 1. siječnja pa do polovice idućeg lipnja i tako unaprijed iz godine u godinu, kako bi i u prva dva mjeseca godine mogli i najsiromašniji stanovnici od ribolova pribaviti sebi potrebno za život. Ipak ostaje trajno zabranjena u svako doba — i to ne samo u četiri uvale spomenutog privilegiranog ribolovnog zajedništva nego i u svakoj drugoj uvali na otocima — upotreba ribolovnih sredstava koja se prema navedenoj Vendraminovoj odluci smatraju štetnima.[38]

Boldú je uputio svoju odluku pukovniku Corponesu da bi je dao objaviti od strane župnika pojedinih zainteresiranih otočkih naselja na »ilirskom« jeziku, o blagdanu, na opće znanje i ravnanje njihovih župljana.[39]

U zapisima »Processa« je 1780. godine zabilježeno da se ždrijebanje lovišta skuša u Sakarunu i ostalim uvalama trebalo objavljivati narodu s oltara »u dan svetačni« i narod je morao respektirati propisane bruškete, jer će u protivnom biti »teško pedipsani« i narod i »kapitani i suci« pojedinih naselja.[40]

[37] HAZd, Spisi gen. prov. G. Gradeniga, 1775. L. IV. c. 199.
[38] HAZd, Spisi gen. providura P. Boldú-a, 1780. L. I, c. II.
[39] HAZd, Spisi gen, providura P. Boldú-a, 1780. L. I, c. 12.
[40] Processo, c. d. III, 12.

Posljednju terminaciju o ribolovu u Sakarunu donio je 1794. godine providur A. Marin. Njemu su se potužili kapetan Iža Marko Sutlović i kapetan Molata Ivan Matešić da ribari iz Velog Rata ometaju njihove stanovnike u ribolovu. Na to je providur Marin osnažio odluku providura Boldúa iz 1780. godine.[41]

Iz 1797. godine, iz početka prve austrijske vladavine na našem primorju, nakon pada Mletačke Republike, postoji izvještaj o ribarstvenim prilikama na zadarskom otočju pa i na zajedničkim privilegiranim lovištima skuša. I dalje je aktuelno lovište Sakarun, uvala Luka na Molatu i uvala Široka na Istu. Sudionici tog ribolova i dalje su Ižani, uz Veloraćane i ribare iz molatske kapetanije. Prvi se ždrijeb baca za Sakarun, sada 1. siječnja, drugi ždrijeb za uvalu Luku 25. ožujka, a treći ždrijeb za uvalu Široku 25. travnja. U zapisima se veli da u to doba nahrupe skuše u te uvale. Ribolov završava polovicom lipnja. Dalje se iznosi da je ribarima bilo dopušteno na njihovu volju, bez posebnih obaveza, da li će otpremati svježu lovinu u Zadar ili je soliti pa je otpremati u Veneciju. Međutim, izvjestilac kaže da je grad Zadar najčešće ostajao bez ribe ili su rijetko stizale male količine.[42]

Izvještaj iz 1797. godine donosi i broj mreža potegača kojima je pojedino naselje sudjelovalo u zajedničkom ribolovnom bazenu. U ukupnom broju od 35 mreža ribari s otoka Iža sudjelovali su s najviše mreža, tj. 13 potegača, od čega 6 za skuše i 7 za gire.[43] Kako vidimo, to je mnogo manji broj mreža od onog navedenog za 1501. godinu, kada je u tom bazenu od 16 naselja bilo oko 200 mreža potegača. Nema sumnje, pri koncu mletačke vladavine oslabljena je bila ekonomska moć naroda, pa je i to utjecalo na smanjenje ribolova uopće. Ali u usporedbi s iznijetim u ovom navijem razdoblju, nekadašnji broj od 200 mreža potegača ipak ostaje prenapregnut.

Još se i u jednom izvještaju iz vremena francuske vladavine — 1812. godine — spominje uvala Sakarun. Na tom se lovištu u lovu skuša i plavica redaju ribari iz Iža, Božave, Solina i Velog Rata. Za taj zajednički ribolov veli se da nije podvrgnut javnim davanjima, jer sami ribari odnose svježu ribu u Zadar za njegovu opskrbu. Ističe se da su sva lovišta ribe državna, ali da i dalje traju privilegije, tj. zajedništvo ribolova Iža, Molata, itd. na lovištima skuša u Sakarunu.[44]

[41] HAZd, Spisi gen. providura A. Marina, 1794, L. III, c. 181.

[42] HAZd, Spisi familije Corponese, II, No 126. — Pukovnik, zapovjednik otoka P. Corponese poslao je 14. XI. 1797. god. informacije grofu Thurnu, savjetniku bečkog dvora i organizatoru prve austrijske vladavine u Dalmaciji. Tu se prikazuje stanje ribolova na zadarskim otocima. Ovdje su iznijeti neki zapisi iz tog izvještaja.

[43] HAZd, Spisi familije Corponese, c. d.

[44] HAZd, Spisi francuske uprave — Intendanza, 1812, sv. XX, br. 3395/1813. Iz izvještaja o stanju ribolova, koji je sindak općine Sali Petricioli uputio francuskoj upravi Dalmacije 6. IX. 1812.

U dostupnim zapisima više ne nalazimo traga zajedništvu ribolova u uvalama Šakarun — Luka — Široka — Škarda. Da li je to zajedništvo stigla sudbina onog velikog zajedništva ribolova u bazenu Brač — Hvar — Vis?[45] Ili je nastao raskid zajedništva već pri donašanju Pravilnika o morskom ribolovu iz 1835. godine čiji paragraf 1. glasi: »Ribolov na moru svakome je slobodan osim na pojasu od jedne pomorske milje od kraja, gdje imaju isključivo pravo sami stanovnici obale«.[46]

Najvjerojatnije su se u uvali Sakarunu, a i drugim uvalama gdje su se lovile skuše, izmijenili prirodni uvjeti za sabiranje i obitavanje te ribe, ili se ta riba dugoročno slabo pojavljivala, kao što je to inače poznato u našem jadranskom ribolovu. Zato je ovdje vrijedno citirati mišljenje što ga je 1903. godine ribarski stručnjak Petar Lorini iznio o lovištu Sakarun u svojoj poznatoj knjizi o našem morskom ribolovu:

»Na sjevero-zapadnoj strani Dugog otoka stvorila se draga S a k a r u n, otvorena naprama pučini. U toj se drazi od pamtivijeka, do nazad malo godina, u stanovito doba lovila riba na pune brodove, tako da su stanovnici sela Soline iz tog polja mora, što no se kaže, crpili koliko im je trebalo da podmire sve svoje potrebe. Za pravo ribanja u toj drazi jagmili su se svi bližnji i dalji susjedi, poimence oni iz Molata i Malog Iža, pak bi svi željno očekivali i blagoslivljali čas kad bi mogli zategnuti u toj drazi, prepunoj božjeg blagoslova. Sad više nema toga. Sad je pravo čudo ako li ribar u Sakarunu ulovi koliko bi družina založila! Od kad je tako? Uprav o d o n e g o d i n e, o d k a d s e p r v a o g r a d a z a s n o v a l a n a i s t o č n o j o b a l i S a k a r u n a, uzduž koje riba putuje, kad tamo dolazi. Gustu sitnogoricu pri toj obali zamijenio, čak do mora, bijeli, goli zid, koji ograđuje nasađene vinograde; od onda riba svake vrste ode iz Sakaruna i ode u nepovrat! Ovo je gola činjenica, o kojoj se svaki može da uvjeri, dok prozbori s prvim Solinjanima kojega susretne.[47]

Kasnije ponovno nema dugo nikakva zapisa o Sakarunu. U jednom izvještaju bivše općine Božava iz 1954. godine se za lovište Sakarun iznosi da ga povremeno pohađaju sa suvremenim ribolovnim sredstvima lokalni ribari i ribari s otoka Iža i Ugljana,[48] ali o lovu skuša više nema nigdje spomena.

---

[45] G. Novak, Dokumenti za povijest ribarstva, I, Zagreb, 1952. str. 302.

[46] HAZd, Stampe, sv. 22. br. 1771, 1/a, 2.

[47] P. Lorini, Ribarenje, c. d., str. 255.

[48] Iz Republičkog zavoda za statistiku SRH., Zagreb.

IV. *Na ribištima ribe u Kornatskom otočju*

Nema pouzdanih izvora kada su ribari s otoka Iža počeli koristiti lovište ribe u Kornatskom otočju. Da su ipak vrlo rano dolazili nadomak tih lovišta, potvrđuje zapis iz 1501. godine. Tada su svake godine odlazili u Sali i Božavu da s ribarima onog kraja ždrijebaju glavna, zajednička lovišta ribe: »ibi proiciunt sortes ... et inter eos ibi dividuntur valles«. Prikazivali su i sposobnost svojih mreža »trattos et gripos« koje mogu pristupiti ždrijebu za lovišta.[49] Lako je moguće da su Ižani već tada imali udjela u ribolovnom zajedništvu u lovu skuša i plavica u uvalama Čušćici i Stativalu, gdje ih vidimo od XVII. do XX. stoljeća.

Zapisi o sporu otočkih ribara sa samostanom sv. Krševana u Zadru iz 1466. godine upućuju na sudjelovanje iških ribara na širokim prostorima Kornatskog otočja, jer su i oni bili sudionici davanja samostancima dijela lovine, koji pripada jednog ribara. Ribari su kršili te povlastice samostana pa su došli u otvoren sukob sa samostancima. U sprnju 1466. godine pristupili su pred zadarskog kneza A. Venerija delegati otočkih ribara i to: Petar s otoka Iža, Herin iz Velog Rata, Juraj iz Sali, gastald Šimun Maronić također iz Sali i Andrija Božičević s otoka Pašmana. Ribari su izložili knezu da od davnine daju samostancima dio lovine koji pripada jednog ribara, ali da su uvijek zauzvrat primali od samostanaca »jedan hljeb i kvartuč vina« po svakom ribaru. Kad su samostanci prestali s tom protuobavezom, prestali su i ribari sa svojom obavezom davanja dijela lovine. Tada nastali spor riješen je pred sudom u korist samostanaca.[50]

Dolazak iških ribara u Sali na ždrijebanje lovišta može se iz dostupnih zapisa pratiti u vrlo dugom razdoblju. Nema sumnje, ti dolasci su se odnosili na ždrijebanje zajedničkih lovišta skuša i plavica. Jedno, glavno lovište bilo je locirano u uvali Čušćici na krajnjem jugoistočnom rtu Dugog otoka, a drugo u uvali Stival na krajnjem sjeverozapadnom dijelu otoka Kornata.

Dogovori koji su dugo provodili iški i saljski ribari, suci i glavari tih naselja za korištenje lovišta skuša obuhvaćali su redoslijed ribara na pojedinom lovištu u pojedinoj noći ribolovne sezone. Zatim se utvrđivalo neometano osiguranje ribolova od strane drugih, po lov skuša štetnih mreža i načina ribolova. Ti su dogovori u ovom ribolovnom zajedništvu bili popraćeni strogim sankcijama za obje strane, a važnost ovih sankcija je u tome da je u donašanju osuda bilo tangirano cijelo stanovništvo pojedinog naselja. Ovo je potvrda kolika je bila važnost tih lovišta za osiguranje prehrane stanovništva.

---

[49] Processo, c. d. I, 7, 8.

[50] HAZd, Spisi biv. samostana sv. Krševana u Zadru, kaps. XIV, br. 257.

Iz glagoljskih zapisa »Libra braće sv. Marije na Salih«, iz 1698. godine prenosi se prvi poznati dogovor Ižana sa Saljanima u pogledu zajedničkog ribolova:

»1698; na 25 aprila kada mi braća od Salih i od Jiža učinismo meju sobom u jime lova od Stativala: ki bi lovi u sobotu o jeni od drugi budi ku se hoće prko godišća de ter se dozna koliko oni koliko mi da plati dukat 25. Ako prigriše Salane da gredu Jižane na Sale da se sudi škodnik, akoli prigriše Jižane da gredu Salane na Již da se sudi škodnik. I nato bihu apržente od Jiža meštar Blase i Šimun Gaćina i Šimun Šimuncin i Pere Jurčin kapita(n) od Sali i svi odstali ki se kuntentaše od kako je ozgor, a oni od Jiža a to polovicu da zapiju, a polovicu crikvi sv. Šime u Zadru i crikvi sv. Marije na Salih, da razdile na po i tako se kuntentaše svi koliko od Jiža toliko od Sali. Nat zgor milezin mi jisti dobri ludi koliko od Jiža toliko od Sali budući na slogu u Sali Mate Vojvodić i Mate Brčić i Anton Švorinić od Jiža ki se kuntentaše svi od Sali i Jiža i Sali, da nima kontrati jedan drugomu kada budu večeri jiški, da nimaju hoditi Salane na nihove večeri oli budu oni oli ne, toliko Jižane da nimaju hoditi na večeri salski oli budu pusti oli ne; neka stoji svaki u miru, ki privredi da plati liba(r) 25 — liba(r) 5 knezu, a drugo da zapiju ludi.«[51]

Zadnji dio ovog dogovora odnosi se na ždrijebana lovišta skuša i plavica u Stativalu i Čušćici. Utanačenje da ona strana koja nema izvjesne večeri ždrijeb ne smije koristiti to lovište, pa makar druga strana ne dođe te večeri na to lovište, može se tumačiti time, što se smatralo da se riba sakuplja, grupira na tom lovištu i više dana. A kad bi druga strana koristila to lovište kad joj nije redoslijed smatralo se da je time za više noći rastjerana i izlovljena riba.

Novi, sličan dogovor Ižana i Saljana nalazimo poslije 36 godina, tj. 1734. god. Sada se u ugovoru potvrđuje stari dogovor iz 1698. godine. U njemu se preciziraju granice glavnih lovišta skuša. Taj dogovor prenijet iz glagoljice iz istog »Libra« glasi:

»1734 na 25 aprila mi dobri ludi o. Jiža i od strane svih selanov toliko od sela smorašnega otoliko Južnega tolikodjer vas komun od Sali potvarjujemo kapitul koji je ozgor upisan 1698. da nimaju Salane hoditi na večeri jiški tolikodjer Jižane na večeri salski, na pošte imenovane Stival i vala sva Čušćica, pod penu kako gorni kapitul govori. Bihu dobri ludi od Jiža Zmorašnega sela Ante Cvitanov i Ivan Škvarlić od sela Južnega Šime Gaćina i Miho Mezičić, od Sali vas komun, i tako se kuntentaše toliko Salane i toliko Jižane. I kada bi se našle mrižice ili fružata na valah ozgoru rečenih da se imaju uzesti i kaštigati od pravde Lr. 25, a to se razumi vala od Stativala sa morca Zale Drage i od smorašne punte Svaršate, a vala Čušćica od vale Proverse i zmorašne punte Abe. I ki bi naša čineći škodu i dešpeti sa zmorca ovih mistov ozgor imenovanih, dopušća mu se da uzme škodniku mriže i još više pene ozgor da sude Salane svoi mišćane, a Jižane svoi mišćane«.[52]

---

[51] Iz Župnog ureda u Salima, Libar braće sv. Marije na Salih, str. 173. Rukopis od 1546. god. Pisano pretežno glagoljicom. Sadrži više naredbi građanskih vlasti o ribolovu, ustupke prava nekih lovišta ribe Ižanima i račune bratovštine od ribolova.

[52] Libar braće sv. Marije, c. d., str. 175.

Poslije godinu dana skapaju Ižani i Saljani novu konvenciju po istom pitanju. Dogovor se uvijek obavlja u Salima s obzirom da su tada ta lovišta bila teritorijalne pripadnosti saljske općine. Međutim, dugo su Ižani i Saljani bili povezani u jednoj općini, ali su se lovišta nalazila bliže Salima, pa je iz toga proizlazila nužda da se dogovori obavljaju u Salima. Zbog vrijedna sadržaja i s ribarske i s jezične strane donosi se i taj dogovor u cjelosti:

»Na 25 aprila 1735. — Budući na ovi dan svetega Marka običajno uvik bacati brušket meu naman braćon od komuna od Sali s oniman od Jiža za pošte Stativala i Čušćice, zato se izkupismo mi jisti Salane i Jižani na ovi brušket potvardjujući kapituli koji su meju nami od pria učijneni, navlastito oni godišća prošasnoga 1734. u isti dan s(veto)ga Marka koji u vike unapridak ima se temelito uzdaržati za dan odabrani od brušketa ili nedijlu koja bude bliža sv(eto)ga Marka, a ne prija ni posli istoga dneva za uzdaržati mnozi razlozi koi bi se mogli zgoditi od prejudicja starog običaja. I tako jeno skupno odlučismo osluževati brez zaprike nikakve, imaduć isti sejlani od Jiža oditi uzimati ovdi na Sale svoj brušket na isti dan kako je od počela ili ako ne bi mogli prispiti da jin se jima ostaviti jniova treta šetemana po brušketu po kušenciji prid svidoc(i) dajući jin na znajne koja šeteman bi jih zapala ili parva ili treća dajući Salanon ovu oblast za nek svaki uživa svoji večeri u miru brez niedne zapritke ni škandala kako su stari običaji i kako potvardismo u kapitulu meu sobon godišta zgor rečena 1734., tolikodjer jimamo u vike obsluževati jedan i drugi komun pod penu vojle pravde.«[53]

Mjesec dana prije tog dogovora »dobrih ljudi« Ižana i Saljana zadarski je knez P. Querini izdao naredbu kojom se dozvoljava stanovncima otoka Iža neometano korištenje lovišta riba u uvalama Čušćici i Stativalu, i drugim uvalama. Pod »drugima« podrazumijevale su se pojedine okolne uvale, Hiljača i druge.[54] Danas nije poznato da li je bio došao u pitanje dogovor Ižana i Saljana o zajedničkom korištenju tih lovišta, i da li su u tom slučaju ribari s otoka Iža tražili zaštitu zadarskog kneza. Možda su se povodom kneževe naredbe mjesec dana kasnije sastali iški i saljski ribari na novi dogovor, odnosno na potvrdu starih dogovora. Ipak se može pretpostavljati da je glavni adut Ižana da se održe na lovištima obaju krakova Dugog otoka bio taj što su obilato izvršavali svoju obavezu u opskrbi grada Zadra svježom i usoljenom ribom. I poslije pola stoljeća spominje se Iž kao središte usoljenih skuša, a Sali kao središte za soljenje srdela.[55]

Poslije pola stoljeća, tj. 1786, sastaju se u Salima kapitani, suci i predstavnici iških i saljskih ribara, a glavni cilj tog sastanka bio je dogovor da nijedna strana ne smije odlaziti na ribolov u subotu. Taj dogovor, prenijet iz spomenute glagoljske knjige »Libar«, glasi ovako:

---

[53] Libar braće sv. Marije, c. d., str. 179.
[54] HAZd, Spisi zadarskog kneza P. Querinija, 1735, L. I. c. 479.
[55] G. Sabalich, La Dalmazia nei commerci della Serenissima, Zadar 1907, 21.

»1786. 23. aprila. Sale. S ovin pismon oli kapitulon potvardiše kapitan od ovoga sela Augustin Bogdan, Šime Mihić od godišć 86, Mio(vil) Petešić od godišć 78, Fabijan Puližan od godišć 70 čineći na ime ovoga komuna da unapridak bude obsluženo temeljito što se uzdarž(i) upisano u ovon libru ili madrikuli, a to meju jnima i selani od Jiža jenoga i drugoga sela budući u ovi dan na to pristupili Marko Sutlović kapitan od selov Jiža i paron Pere Svorinić sudac od jistoga Jiža, tolikođer dva čovika od jniova sela po imenu Šime Rušinić i Pere Švorinić, čineći ovi na jime jniovih komunov budući od istih poslani i od parcinigulov trat od lokarad toliko od ovoga sela Sali koliko od istih selov Jižov da se neima loviti s istima mrižami niena riba u dan subotjani, a to pod pene koje su od naših stari bile utemejlene kako u ovon libru uzdržise a od nas stanovito obslužiti se. I ovi kapitul bit će prinešen u jezik talijanski za da bude prikazan u kančelariju zadarsku i umojlen prisvitli gospodin knez da ga potpišu. — Ja don Petar Vodopija potvarjujem kako e ozgor budući molen ozgor pisanih.«[56]

I nakon pada Venecije, u izvještaju koji je 14. IX. 1797. godine zapovjednik zadarskih otoka pukovnik Corponese uputio grofu Thurnu, iznosi se da se u Stativalu i Čušćici love skuše, a ždrijeb bacaju za to lovište samo Saljani, i to prvi turnus traje od 30. studenog do konca veljače. Drugi put bacaju Saljani ždrijeb zajednički s Ižanima u ožujku i turnus traje do lipnja. Dalje se u izvještaju veli da su ribari s otoka Iža oslobođeni od plaćanja daća za lov srdela, jer tvrde da nose ribu u Zadar.[57]

Početkom XIX. stoljeća i dalje traje zajedništvo ribolova Ižana i Saljana na tradicionalnim lovištima skuša. U ožujku 1806. godine na zajedničkom sastanku iških i saljskih sudaca i predstavnika ribara sklopljena je neke vrste konvencija o redu i redoslijedu ribara na zajedničkim lovištima. I ta se konvencija prenaša iz spomenutog glagoljskog »Libra«:

»1806. na 25. marča. Sale. — Ja Anton Vojvodić sudac od Jiža Veloga i Šime Škorlić od Jiža Veloga s dopušćenen svega sela dojdosmo na Sale učinit brušket s komunon od sela o Sali. A bi osujeno od tarbunala da bude tako unapridak, a sada činimo toliko mi toliko oni meju se, da nimaju činiti pripotencu u ribanu, a ni oni nami, a ni mi nima, a to u posti jimenovanoj Čušćica i Stativa gorni i doni. Da nimaju činiti zagonice ni despet nijedan kako ozgor i tako zapovida dekret od pravde. Ako bi se naša koji od ovih dvih komunov da čini despet jedan drugomu, da mu se jima poniti sva art koja mu se najde u brodu, i tako potvrdismo mi komuni od Jiža i od Sali pri svidoci Antonon Čukon od Zaglava i Matijen Špralon i ja Anton ne umijući pisati činin + i ja Mate Šprala ne umijući pisati činin +. Pisah ja don Ante Ušal kapelan od Sali kako slišah od jistih.«[58]

Iz vremena Napoleonove vladavine u Dalmaciji postoji izvještaj sindaka saljskog okružja od 6. rujna 1812. godine u kojem se govori o ribarstvenim prilikama na zadarskim otocima. Tu nailazimo da iški ribari imaju pravo lova skuša u Stativalu i Čušćici u određenoj sezoni svake treće večeri, nakon dvije večeri koje su rezervirane

[56] Libar braće sv. Marije, c. d., 180.
[57] HAZd, Spisi familije Corponese, c. d.
[58] Libar braće sv. Marije, c. d., str. 182.

za saljske ribare. Ižani sada izjavljuju da ribu ulovljenu na tim lovištima odvoze svježu u Zadar, pa nisu podvrgnuti javnim dažbinama kao što je to slučaj za ribu s lovišta srdela iz Kornatskog otočja.[59]

Vidjeli smo da su ribari s otoka Iža vrlo razgranato razvijali ribolov na skuše i plavice na oba kraka Dugog otoka. Međutim, na lovištima srdela (Sardina pilchardus sardina Risso) Kornatskog otočja pojavljuju se znatno poslije zadarskih i saljskih ribara.

Najprije se, prema zapisu notara Thomasiusa iz 1556. godine, spominje da Jelić s otoka Iža ima tri dijela na jednoj mreži potegači za lov srdela.[60] Nije poznato da li je ta mreža bila u vlasništvu iških, zadarskih ili saljskih ribara.

U popisu ribara iz glavne kornatske baze Piškere u 1587. godine nalazimo Zadrane, Saljane, Zaglavce, Žmance i Brbinjce, a Ižana nema.[61] Iz pristupačnih arhivskih zapisa za stanovnike otoka Iža sve do 1762. godine nema spomena o mrežama potegačama za lov srdela pod svjetlom. Zato se nisu ni pojavljivali na lovištima otvorenog mora s pučinske strane Kornatskog otočja. Te ih godine nalazimo na ovim lovištima, a to doznajemo iz terminacije providura P. Michiela, kojom rješava tada nastali spor u ribolovu.[62] Godine 1775., uz osam saljskih mreža potegača za lov srdela nalazi se deveta, Justina Banića iz Iža. Banić je bio obavezan za siromahe grada Zadra svake godine isporučili 1400 primjeraka usoljenih srdela.[63]

Dugo zatim nema nikakva spomena o lovu srdela iških ribara na lovištima otvorenog mora. Čini se da su u tome ravnopravno sa saljskim ribarima dijelili sudbinu na tim lovištima i obostrano postepeno smanjivali broj mreža potegača. Na kornatskim lovištima nalazimo ih 1880. godine, gdje se normalno redaju po ždrijebu sa saljskim ribarima.[64] Godine 1911. Ižani i Saljani raspolagali su s po jednom mrežom potegačom za lov srdela.[65]

I dok se iški ribari ravnopravno redaju sa saljskim ribarima na lovištu skuša u sjeverozapadnom dijelu Kornatskog otočja, a na lovištima srdela tog otočja također ravnopravno s njima, dotle im ne uspijeva da s njima koriste neka važnija lovišta gira (Maena smaris L) na tom otočju. Prvi poznati zapis kojim providur A. Molin,

---

[59] HAZd, Spisi francuske uprave, c. d.

[60] HAZd, Spisi zadarskog notara F. Thomasiusa, 1556, busta 1. fasc. V. c. 13.

[61] HAZd, Spisi zadarskog notara S. Mazzarella, 1587, 15. VII., Vidi o tome A. R. Filipi, Ribarska baza Piškera na Kornatskom otoku Jadri. Pomorski zbornik VI, str. 993.

[62] HAZd, Spisi gen. providura P. Michiela, 1762, L. III, c. 9.

[63] HAZd, Spisi zadarskog kneza Z. Marina, 1775, L. II, c. 218.

[64] Ribarski spisi biv. općine Sali. Konvencija o ribolovu Sali—Betina—Murter od 7. VII 1890. god.

[65] I. Pastrović, Ribarski priručnik za 1913. Trst 1913, str. 176.

terminacijom iz 1690. godine, udaljuje s kornatskih lovišta gira sve ribare s otoka Iža, Pašmana i Murtera svodi se na ovo: zabranjuje se svaki ribolov stanovnika sa spomenutih otoka, i to od Proverse do kraja Kornata na jugoistoku, a naročito u luci Telašćici, jer su ta lovišta rezervirana za Saljane, koji na ta lovišta imaju tradicionalno običajno pravo i plaćaju javne daće. Terminacija je predviđala vrlo oštre kazne protiv prekršitelja i veliku globu od 200 dukata, od koje je denuncijant dobivao polovicu.[66]

Potvrdu da su iški ribari ipak pohađali neka kornatska lovišta gira vidimo iz ovog slučaja: ribar Šime Švorinić, zvan Gaćina, iz Malog Iža je 1772. godine otkrio u jednoj uvali kornatskog otoka Kurbe — »detto volgarmente Curba« — lovišta gira. Za njegovo otkriće, trud i trošak generalni providur Dalmacije G. da Riva terminacijom je odredio da te godine samo on ima pravo loviti gire na lovištima tog otoka.[67] Taj je otok međutim bio izvan privilegiranog domašaja saljskih ribara.

Početkom XIX. stoljeća ponovno su probuđeni sporovi oko lovišta gira u Kornatskom otočju. Opet su na udaru zakona iški ribari. Najprije su saljski vlasnici mreža potegača za lov gira 10. X. 1804. godine podnijeli tužbu tribunalu u Zadru u kojoj traže da se udalje od njihovih »vala, pošta i piškera selani od Jiža države zadarske« koji, loveći u njihovim uvalama gire, oduzimaju im »prigode pokripljenja žitku.«[68]

Mjesec dana kasnije, 13. X. 1804., Tribunal u Zadru izdao je povodom saljske tužbe obavijest svim otočkim ribarima, naročito stanovnicima otoka Iža i Pašmana, da ne smiju dolaziti na lovišta gira Kornatskog otočja. Protiv prekršitelja bila je predviđena kazna, tj. globa od 100 forinti, od koje je polovica pripadala onom koji prijavi ribara, a druga polovica išla je siromasima grada Zadra.[69]

Na temelju obavijesti Tribunala u Zadru predstavnici ribara iz Malog Iža Ive Panov i Ive Mesičić uložili su molbu Tribunalu u kojoj traže da im se dozvoli zajedno sa Saljanima loviti gire u Kornatskom otočju. Poslije godinu dana, 20. XII. 1805., Maloižani su od Tribunala dobili odgovor, kojim se obavještavaju da se u saljskim vodama mogu baviti ribolovom jedino u Stativalu i Čušćici, tj. na lovištima skuša. Zatim Tribunal iznosi da na temelju iskaza svjedoka sa šibenskog područja proizlazi da Ižani nikada nisu lovili gire na spornim lovištima. Razni svjedoci su tada potvrdili da su se Ižani na lovištima Kornatskog otočja bavili jedino ribolovom pa-

[66] HAZd, Registar naredaba C — 108. Prijevod na hrvatskom glagoljicom u Libar braće sv. Marije, c. d., str. 139.

[67] HAZd, Spisi gen. providura G. da Riva 1772, L. IV. c. 166.

[68] HAZd, Miscellanea, sv. 124/CXVIII, poz. 1—2, Spisi Pomorske vlade u Trstu o sporu oko ribolova u Kornatskom otočju 1880—1909.

[69] Libar braće sv. Marije, c. d., str. 140.

rangalima, mrežama stajačicama i ostima. Zato se odbija molba maloiških ribara, i dalje im se ne dozvoljava loviti gire od Proverse do Opatske Kurbe, jer da to pravo pripada isključivo Saljanima.[70]

Postepeno su saljski ribari, odnosno saljska općina drugim svojim općinarima i pripadnicima drugih općina djelomično ustupali pravo ribolova na lovištima gira u raznim uvalama Kornatskog otočja. Jedino za korištenje u ribolovu uvale Levrnake i luke Telašćice nisu nikome dugo pravili ustupke. I ribari Iža su postepeno između dva zadnja rata koristili u lovu gira i raznim drugim načinima ribolova gotovo sva kornatska lovišta, izuzev Levrnake i Telašćice. Međutim, i na tim lovištima su se češće krišom pojavljivali. — Uzaludno su predstavnici iških ribara tražili 1928. godine slobodan pristup i na ta lovišta ribe.[71]

Poslije su sporovi oko ribolova u Kornatskom otočju postepeno gasnuli sami od sebe. Sukoba je bilo sve manje, jer je posvuda smanjen broj ribara, a u nastalim novim prilikama ribolov je svima slobodan.

V. *Ostali povijesni zapisi*

Krajem XVII. i tokom XVIII. stoljeća nalazimo u pristupačnim zapisima još neke sporove oko ribolova, Ižana ili sa susjednim ribarima, ili čak međusobno između Velog i Malog Iža.

Terminacijom iz 1698. godine providur Dalmacije A. Mocenigo rješavao je spor koji je nastao između Ižana i Kukljičana za lovišta ribe u uvalama Velike i Male Lamijane. »Budući da je more slobodno za sve podanike Njegove prejasnosti«, veli se u terminaciji, dozvoljava se ribarima iz Iža da slobodno love ribu u tim uvalama. To je trebao obznaniti i župnik Kukljice svojim vjernicima u dan svetačni, da ne bi ometali iške ribare na spomenuti lovištima.[72]

Drugi spor rješavao je 1713. godine providur Dalmacije C. Pisani. U to vrijeme su se ribari iz Malog i Velog Iža udruživali u zajednički ribolov i zajednički dijelili postignutu lovinu. Tada su ribari iz Malog Iža imali devet mreža potegača, a i Veloižani isto toliko mreža. Tim su mrežama zajednički nastupali na zapadnim lovištima skuša. Dio lovine odmah su odvajali za mjesnu crkvu sv. Marije u Malom Ižu. Dio crkvi davala je ona mreža koja je te večeri imala turnus ribolova. Te su se godine ribari iz Malog Iža žalili providuru da Veloižani pri diobi ribe uzimaju dvije trećine za sebe, a njima ostavljaju samo jednu trećinu. Tada se vodio i sudski proces, koji su Maloižani dobili.[73]

---

[70] HAZd, Atti della Superioritá austriaca, Anno 1804, fasc. II.

[71] Ribarski spisi biv. općine Sali. Prijepis spisa biv. Direkcije pomorskog saobraćaja u Splitu broj 15997 od 6. XI. 1928.

[72] HAZd, Spisi gen. providura A. Mocenigo, 1698, L. II, c. 353.

[73] HAZd, Spisi gen. providura C. Pisanija, 1713, L. IV, c. 202.

Kvota koju su iški ribari davali od lovine ribe crkvi sv. Marije u Malom Ižu temeljila se na buli izdatoj od pape Aleksandra III, za oprost kojim je dozvolio ribarima da mogu loviti ribu nedjeljom i zapovijednim blagdanima. Godine 1713. providur C. Pisani odredio je ribarima iz Malog i Velog Iža kvotu od lovine ribe s dva lovišta koju će doprinositi crkvi, i to od tada devet postojećih mreža potegača u svakom naselju.[74]

Iz 1775. godine bilježi se spor za lovišta ribe koji je rješavao zadarski knez Z. Marin. Spor je nastao između ribara iz Iža i Brgulja s otoka Molata, vjerojatno oko lovišta skuša u velikoj molatsko-brguljskoj uvali, odnosno zaljevu, gdje su od davnine iški ribari imali privilegije zajedničkog lova skuša. Providur je presudio spor u korist Ižana, jer su oni bili važan faktor u opskrbi grada Zadra svježom ribom[75] i jer su na sporna lovišta imali tradicionalno običajno pravo.

U svrhu opskrbe grada Zadra svježom ribom zadarski je knez M. Balbi početkom 1797. godine odredio da u toj opskrbi sudjeluju ribari iz 16 zadarskih otočkih naselja, i to mrežama potegačama za lov gira. U obzir je dolazilo 46 mreža, od kojih je pet bilo iz Velog, a dvije iz Malog Iža.[76] Tu vidimo da još uvijek u ribolovu dominiraju Veloižani. Međutim, iza 1800. godine Maloižani se sve više prihvaćaju ribolova, a Veloižani ga zapuštaju i postepeno prelaze u brodare-bracerante, ili poslije u mornare na parobrodima.

Ribolov ludrom. Za Ižane nalazimo najprije iz 1698. godine dogovor sa Saljanima o zajedničkoj zabrani fružate, manjeg oblika ribolova — plašenjem.[77] Zatim iz 1806. godine imamo također njihov dogovor o zajedničkom reguliranju ribolova zagonicom, jačim oblikom ribolova plašenjem koji Ižani nazivaju »zagojnica«.[78] Kad je zagonica prerasla u ribolov ludrom, najjačim oblikom ribolova plašenjem,[79] nema zapisa u pristupačnim izvorima, ali se može pretpostaviti da se postepeno zbivalo koncem XIX. stoljeća. Tada se za ribare Malog Iža zna da su prerasli u, bez sumnje, najjače ribare ludrom na našim jadranskim obalama i kao takvi se održali čitava četiri desetljeća, sve do početka drugog svjetskog rata. U to vrijeme njihovi putovi vodili su po svim prikladnim lovištima od otoka Lošinja do otoka Korčule.

---

[74] HAZd, Spisi gen. providura C. Pisanija, 1713, L. IV, c. 202.

[75] HAZd, Spisi zadarskog kneza Z. Marina, 1775, L. II, c. 12.

[76] HAZd, Ducali e terminazione, L. VII, 24. II. 1797.

[77] Libar braće sv. Marije, c. d., str. 175.

[78] Libar braće sv. Marije, c. d., str. 182.

[79] J. Basioli, Ribolov plašenjem kroz vjekove. Pomorski zbornik, Rijeka, sv. 9. Detaljno se opisuje historijat i tehnika rada svih načina ribolova plašenjem na našoj jadranskoj obali.

Zadarski su ribari, podučeni nekim stručnjacima iz Rovinja, 1839. godine započeli ribolov ludrom na lovištima zadarskih otoka. U veljači 1841. godine ribari iz Velog i Malog Iža zajedno s ribarima iz Sali podnijeli su žalbu zadarskom municipiju protiv zadarskih ribara ludrom, tvrdeći da taj način ribolova nanosi štetu njihovu ribolovu, jer ga čini jalovim. Ižani i Saljani u žalbi vele da imaju najmanje stotinu mreža potegača, većina ih je za lov skuša, a manji broj za lov gira i iglica. Te iste mreže potegače upotrebljavaju se i za lov svih drugih vrsta ribe, tj. za zubace, trlje, pagare, gofe, ušate i sve ostale jestive vrste ribe. Posebno ukazuju na važnu ulogu tih potegača u sezoni lova skuša i plavica, jer kad su obilne lovine te ribe osjetiti se i na tržištu grada Zadra.[80]

Zadarski municipij odbio je žalbu Ižana i Saljana kao neosnovanu. Međutim je dalmatinska vlada u vezi s tim htjela čuti i mišljenje splitske okružne kapetanije. Ova je pozvala tri ribarska stručnjaka, koji su dali pozitivno mišljenje o ribolovu ludrom, pa je na to i dalmatinska vlada dekretom od 6. travnja 1842. godine odbila žalbu iških i saljskih ribara u korist zadarske općine, odnosno zadarskih ludranata.[81]

Nema sumnje, iškim i saljskim ribarima nije bio problem što ludranti djeluju u blizini njihovih lovišta male plave ribe. Praktično, ludar uopće ne ometa taj ribolov, jer se vrši danju, a lov male plave ribe vrši se noću ili uvečer. Međutim, Ižani i Saljani nisu mogli mirno promatrati kako im ludranti pokraj naselja, tako rekuć pred nosom, s njihovih, da ih tako nazovemo »priručnih lovišta ribe« odnose obilje kvalitetnih vrsta. Oni su dobro znali da poslije uspješno provedenog ribolova ludrom zadugo ostaje malo stalnih vrsta ribe na tom području. Posebno, razumljivo je zašto je zadarski municipij zaštićivao zadarske ribare ludrom. Municipiju je bilo stalo do toga da ti ribari donose što više svježe, vrlo kvalitetne ribe na zadarsko tržište. Iški i saljski ribari nisu onda bili brojni ni profesionalni i pojavljivali su se na zadarskoj ribarnici s vrlo malim iznosima lovine.

Kada se zameo trag zadarskim ribarima ludrom, ne nalazi se nigdje u dostupnim zapisima poslije 1849. godine. Nema sumnje, neki od tih ribara ludrom potjecali su s otoka Iža i Vrgade i s vremenom na svoje otoke prenijeli ovaj metod ribolova.

Još je vrijedno opisati tehniku i dimenzije ribolova ludrom. To je sistem, model, kakav se iskristalizirao u ribara iz Malog Iža, najstručnijih ludranata na našoj jadranskoj obali u ovom stoljeću. Taj sistem se tretira u stručnoj ribarskoj literaturi kao najidealniji. Evo te njihove tehnike ribolova ludrom:

---

[80] R. d'Erco, O ribolovu na istočnom Jadranu. Zadreb 1973, str. 323.
[81] R. d'Erco, O ribolovu, c. d., str. 325.

Uposlenih 16 ribara, ukrcanih na 4 gajete ili guca, koristili su u ludru ova sredstva: 40 do 60 komada užeta (uza) debljine 8 do 12 mm, 60 do 70 komada kaluma od arganela (iz konoplje ili kokosa), 60 do 70 bačvica ili vrlo velikih pluta, 12 komada glavnih mreža, 6 do 10 komada mreža »dešpeta«, jednu posebnu mrežu, »traticu«, više ostiju i kopišta s kukama, sidro ili uteg od kamena i nekoliko litara ulja za ublaživanje valovitosti mora.

Glavne mreže su visoke od 3 do 7 m i duge od 25 do 35 m. Opremljene su kao mreže stajačice s mnogo olova radi bržeg potonuća. Koriste se za zaokruživanje i stiskanje (štrikanje) ribe kad su užetima natjerane u pliće područje.

Mreže »dešpeti« visoke su 60 do 80 cm i duge 10 do 15 m. Koriste se za ograđivanje škrapa i hridina uz obalu radi sprečavanja sakrivanja ribe ili kao nastavak glavnih mreža.

Mreža »tratica« ima oblik mreže potegače girarice, veličine 20 x 7 m. Služi za direktno izlovljavanje ribe. Kada su ribe s mrežama stajačicama sasvim zaokružene u »balegu«, tratica se spušta u more, a zatim uz pomoć kopišta zbija olovnja i naglo povuče. Tim načinom sva riba ostaje u mreži.

Prije zapisivanja lovišta ribolovna sredstva se rasporede tako da se u dvije gajete postave sva užeta (uze), kalume, bačvice i sidro, u svakoj gajeti polovica od svega. U svaku od tih gajeta ukrca se po 6 ribara. U druge dvije gajete postavljaju se mreže, osti, kopišta i ostali pribor, opet u svakoj gajeti po polovica od svega. Na ove dvije gajete ukrcaju se po dva ribara. Takav raspored ribara ostaje do momenta zapasivanja ribe mrežama. Kad nastupi zapasivanje, onda u dva čamca ostaje po pet ribara, a od ostale šestorice četvorica se smjeste u dva preostala čamca, a dvojica izlaze na obalu radi sabiranja konopa i podešavanja mreža koje su položene uz obalu.

Dalji postupak u iškom ribolovu ludrom dijeli se u tri faze: polaganje u more »okićenih« uza (arma) i kaluma s bačvicama, zatim povlačenje uza prema kopnu uz istodobno skraćivanje kaluma te zaokruživanje i zbijanje ribe pomoću mreža.

Istezanje užeta i zbijanje ribe traje obično do momenta kad zadnje polovine užeta okićenih granjem dospiju do obale, a dubina mora ne prelazi deset do petnaest metara. Kad je dostignuta ta dubina, počinje unutar zapasa polaganje mreža. Mreže se polažu s dva čamca idući od sredine na suprotne strane sve do same obale. Središnji se krajevi mreža ne vezuju nego samo ukrštavaju, da se poslije lakše dignu i premjeste. Čim su mreže spuštene i riba opkoljena prestaje funkcija užeta i zapasa; ipak sve ostaje u moru dok se cijela operacija ne završi.

Dalje zbijanje ribe nastavlja se naizmjeničnim dizanjem i spuštanjem mreža. Zbijanje je završeno kad se sva opkoljena riba nađe u krugu koji je prethodno određen i izabran.[82]

Iznijet je samo skraćeni dio vrlo složene tehnike ribolova ludrom, kakav su iški ribari svojedobno bili virtuozno razvili i dugo održavali.

Iza drugog svjetskog rata maloiški ribari okupljeni u Ribarskoj zadruzi uspjeli su kompletirati dvije ekipe ludranata, koje su djelovali sve do 1956. godine. I danas se povremeno, u ljetnoj sezoni, kompletira jedna ekipa maloiških ludranata, više na amaterskoj osnovi, koja u skromnu obimu održava tradiciju vrsnih ribara ludranata iz ovog naselja.

Tunolov. Početak tunolova većeg stila javlja se u Malom Ižu iza sredine prošlog stoljeća. Postepeno su se opremali pokretnim zatvornim tunarama i polandarama. Tonidi bi se s njima zatvarali u uvalama ili dijelovima obalnog mora. Jata tuna (Thunnus thynnus L), polanada (Sarda sarda Bloch) i trupaca (Auxix thazard Lac.) pratila su se ekipama čamaca opremljenih mrežama. Mreže su postavljane na krmeni dio dvaju leuta, na svakog polovica mreža, oko 300 m dužine. Radi uspješna i bržeg odvijanja tunolovnih operacija dvije gajete na četiri vesla teglili bi leuti, u kojima su također bila po četiri veslača. To se zbivalo u vrijeme dok još nije bilo motorizacije ribarskih plovila. Prije danog znaka za polaganje tunare u more čamci s mrežama i tegljači postavili bi se usred uvale. U pogodnom momentu leuti bi polagali mrežu tunaru u more idući prema obali. U isto vrijeme njima bi ususret sa svake obale dolazila po jedna gajeta polažući poseban dio mreže. U tako kombiniranim operacijama dužina mreže iznosila bi i do tisuću metara, pa su to svojedobno bile najduže i najveće mreže na Jadranu. I ljudstvo za rukovanje svim tim glomaznim mrežama i plovilima bilo je brojno, 40 do 50 ljudi.[83]

Pokretne zatvorne tunare postojale su početkom ovog stoljeća osim u Malom Ižu još i u ovim naseljima zadarskog otočja: u Salima, Luci i Solinama na Dugom otoku i u Kalima na otoku Ugljanu.[84]

Tunolovci Malog Iža redovito su u traženju tuna obilazili sve uvale Srednjeg kanala. Pohađali su i lovišta Kornatskog otočja, a katkad su se zalijetali i u luku Telašćicu, ali odatle su bili tjerani od saljskih ribara,[85] koji su u ovoj luci imali isključivo pravo svih načina ribolova od najdavnijih vremena do zadnjeg rata.

---

[82] J. Basioli, Ribolov plašenjem, c. d., str. 112.
[83] J. Basioli, Tunolov na Jadranu, Zagreb 1962, str. 59.
[84] I. Pastrović, Ribarski priručnik, c. d., str. 176.
[85] Š. Grandov, Telašćica. Anali Jadranskog instituta JAZU, Zagreb, 1968, sv. IV, str. 651.

Dvije vrlo visoke lovine tuna postignute po ribarima tunolovcima iz Malog Iža ušle su i u ribarsku literaturu kao klasičan primjer izvanrednih lovina. Oko 1908. godine u uvali Kablin na južnoj obali otoka Sestrunja Maloižani su ulovili 70 tona tuna u jednom zatvaranju.[86] Nakon nekoliko godina nasmijala im se sreća i u uvali Dumbokoj kod Dragova na Dugom otoku, kada su ulovili 50 tona tuna u jednom zatvaranju.[87] Ti primjeri svjedoče o nekadašnjoj poduzetnosti i stručnosti ribara iz Malog Iža u tunolovu.

Pokretne tunare iz Malog Iža, kao i ostale takve tunare sa zadarskog otočja, prolazile su zatim prigodice kroz koju dobru godinu lova uz cio niz slabih. Nekako od pojave motornih tunolovaca s kružnim mrežama plivaricama, koji su od svog uvođenja 1929. godine često djelovali na području Srednjeg kanala i zapadnih zadarskih otoka, lovine tonida pokretnih tunara bile su sve slabije. Pred zadnji rat sve su te velike tunare još bile na broju, ali samo na broju, s vrlo minimalnom aktivnošću. Nakon rata je nastalo njihovo potpuno rasulo.[88] Maloiška tunara napuštena je djelomično i zbog nedostatka ribara.

Šabakun, velika mreža po uzoru na migavicu, više namijenjena lovu polanada nego tuna, masovnije rasprostranjena u srednjoj i južnoj Dalmaciji, nije na zadarskom otočju mogla uhvatiti dubljeg korijena. Jedini šabakun na zadarskom području, koji su imali ribari iz Malog Iža, djelovao je između dva zadnja rata povremeno s dobrim rezultatima, ali je u ratu i on nestao.

VI. Uspon i pad ribolova u XX. stoljeću

Početak XX. stoljeća karakterističan je u iškom ribolovu po tome što su ribari imali općenito malen broj ribolovnih sredstava. Sastav tih sredstava upućivao je na to da se Ižani bave malim, povremenim, dopunskim ribolovom. Prema jednom izvještaju Lučke kapetanije u Zadru iz 1900. godine, Ižani su tada opremali četiri ekipe mreža stajačica za lov srdela, zatim su imali osam migavica, nešto mreža stajačica i parangala. U lukama je bilo 30 ribarskih čamaca. Postojala je i jedna velika zatvorna mreža tunara i dvije polandare. Međutim, djelatnost tih mreža bila je sezonskog karaktera. Ribolov ludrom bio je u razvijanju. Tada nisu imali ni jedne potegače za lov srdela pod svjetlom,[89] a tradicionalni lov skuša i plavica čini se da je već sada prestao zauvijek.

---

[86] G. Bonicioli, Manuale pratico per la pesca di mare. Šibenik 1909.

[87] I. Pastrović, Ribarski priručnik II za 1914. g. Trst 1913, str. 140.

[88] J. Basioli, Tunolov na Jadranu, c. d., str. 154.

[89] HAZd, Miscellanea, w. 124/CXVIII, poz· 1—2, list 667—668.

Neosporno je da je na napuštanje tradicionalnih lovišta skuša i plavica utjecalo više faktora. Najprije, kako rekosmo, sama prirodna pojava tih riba podložna je velikim kolebanjima, ne samo iz godine u godinu nego iz decenija u decenij. Pri tome ne smijemo smetnuti s uma i citirani Lorinijev zapis iz 1903. godine o uvali Sakarun. Uz propast stare vinove loze u to vrijeme je pojačana era parobrodarstva, pa su mnogi Ižani krenuli u brodare i moreplovce ili selili u prekomorske zemlje.

Nema sumnje da je i tadašnji vrlo loš plasman na tržištu svježih i usoljenih srdela i skuša također djelovao na slabljenje ribolova. Kroničar Š. Grandov je za to razdoblje zabilježio da se srdela slabo javljala a i ono malo što bi se ulovilo slabo bi se moglo prodati svježe u Zadru. A prodalo bi se svježe jedino koliko bi zadarsko stanovništvo moglo potrošiti. Usoljena riba pogotovo se nije mogla plasirati. U oslabljenom ribolovu to su bile male količine, a za male partije trgovci slanom ribom namijenjenom izvozu nisu se pojavljivali.[90]

Postepeno su se u prvom desetljeću našeg stoljeća kompletirala ribolovna sredstva Ižana. Braća Petričić, rečeni Dukini, izradili su 1909. godine veliku mrežu potegaču za lov srdela pod svjetlom.[91] Pojačavao se ribolov ludrom. Godine 1911. oko 260 Ižana bavi se ribolovom. Imaju 32 kogola-šabake, 19 migavica, 96 mreža stajačica srdelara, 270 ostalih mreža stajačica i 11 tisuća udica parangala.[92]

Između dva zadnja rata i dalje su se povećavala ribolovna sredstva iških ribara. U masi od preko 500 ribara koji djeluju u tom razdoblju ima dobar broj i profesionalnih ribara, inače u to vrijeme relativno najviše na čitavom zadarskom području. Dominira ljeti lov male plave ribe, ludar i tunolov, a u jeseni i zimi ribolov migavicama, noćnom mrežom migavicom uz mnoštvo kogola-šabaka. Stopostotnih ribara, tj. onih koji su se isključivo bavili samo ribolovom, nije bilo. Međutim, oko 200 osoba, pretežno iz Malog Iža, bili su cijele godine okupirani više ribolovom nego poljoprivrednom ili drugom kakvom djelatnosti. Oko 350 ljudi bilo je potrebno da se početkom svakog ribolovnog mraka stavi u pogon 10 kružnih mreža plivarica i pet mreža potegača za lov male plave ribe.

U našem razvoju suvremenih kružnih mreža plivarica za lov male plave ribe maloiški su ribari odigrali vrlo važnu ulogu; bili su tako rekuć pioniri tog danas glavnog načina ribolova u nas. Do 1925. godine bilo je raznih pokušaja u nas da se uvede u ribolov suvremena mreža plivarica nordijskog tipa, ali su mnoge takve

[90] Š. Grandov. Narodni zapisi o ribolovu na Jadranu. Anali Jadranskog instituta JAZU, Zagreb, sv. I., str. 409.
[91] Š. Grandov, Narodni zapisi, c. d., str. 409.
[92] I. Pastrović, Ribarski priručnik I, c. d., str. 174.

akcije i ekipe samo djelomično uspjele ili redovito nestale.[93] Prve ideje o suvremenoj mreži plivarici donio je iz USA Maloižanin Krševan Mezić. Tada su se udružili ribari Marijan Mezić, Šanto Ravkin, Ante Rokov, Luka Lukin i Miško Lovrin i izradili veliku mrežu plivaricu 130 paši dugu i 30 paši visoku. Najveći dio posla pri izradi mreže izvršili su Toma Jelić i Krševan Mezić. Vrlo brzo se ovladalo tehnikom rada te mreže i ona se postepeno proširila po cijeloj našoj obali.[94] Gustav Šrajber, bivši ribarski inspektor u Direkciji pomorskog saobraćaja u Splitu, koji je inače vlasnicima prve iške plivarice izdao službenu dozvolu rada, napisao je 1936. godine da su najbolje u nas uspjele kružne mreže plivarice Maloižana.[95]

Sastav ribolovnih sredstava i plovila iških ribara u tri odvojena razdoblja pokazuje od 1939. do 1971. godine ovakvu sliku:[96]

Tabela D) Ribari i ribolovna sredstva iških ribara

	1939.	1954.	1971.
Ribari	536	160	60
Ribarski čamci motorni	4	7	36
Ribarski čamci na vesla	147	44	22
Plivarice za malu plavu ribu	10	2	—
Potegače za malu plavu ribu	5	—	—
Stajačice za lov male plave ribe	8	—	—
Migavice	15	5	—
Potegače zimske	6	4	—
Koćice za gire	—	3	—
Kogoli — šabake	33	21	15
Stajačice, popunice		84	
» prostice	320	7	280
» sklatare	320	1	280
» ostale razne		115	
Vrše razne	...	99	...
Parangali / broj udica	47800	14000	16000
Svjetiljke za ribolov pod osti	47	26	...

U iznijetom pregledu se za 1939. godinu vidi kulminacija svih ribolovnih sredstava, a naročito velik broj mreža za lov male plave ribe.

[93] Razvojni put ljetnih mreža plivarica na našoj obali, Morsko ribarstvo 1960, Rijeka, br. 12, str. 193.

[94] I. Petričić, Razgovor s pionirom plivaričarenja Mezić Marijanom. Morsko ribarstvo, 1960, Rijeka, broj 5, str. 88.

[95] G. Šrajber, Kružne mreže plivarice, njihove osebine i prednosti. Jadranski ribari 1936, Split, br. 3, str. 3.

[96] Podaci za 1939. god. dobiveni su iz arhive biv. Direkcije pomorskog saobraćaja u Splitu. — Podaci za 1954. i 1971. su iz Republičkog zavoda za statistiku SRH, Zagreb.

Veliko stradanje ribara i uništenje ribolovnih sredstava u drugom svjetskom ratu najviše je na zadarskom području osjetio Mali Iž, koji je između dva zadnja rata bio najribarskije naselje na tom području.

Poslijeratne prilike nisu pogodovale ponovnom oživljavanju i razvoju profesionalnog ribolova na tome otoku. Postepeno obnovljen ribolov sve je više dopunski, sezonski, a jednim dijelom čak i sportskoribolovnog karaktera. Takav ribolov se održava, pa čak i napreduje, što se vidi iz postizavane morske lovine u desetljeću 1964.—1974., iz tab. C.

Takva je ribolovna sadašnjost stanovnika otoka Iža, a takva će po svoj prilici biti i njihova budućnost u ribolovu. I dalje će, za sport i razonodu, ali i za dopunu prehrane, Ižani otimati moru ribu, vrijednu živežnu namirnicu.

THE FISHERIES OF THE IŽ PEOPLE IN THE PAST

Summary

The island of Iž, located in the enclosed Central Channel over a wider Zadar area, is quite remote from the fishing stations of small pelagic fish in the open sea. However, along the island's coasts and those of near-lying islets there are suitable fishing grounds abounding in choice white benthonic fish species.

Lacking propitious stations for catching small pelagic fish around their own island, the Iž people had ventured towards more distant fishing grounds. Available records are to the effect that they used to push in the direction of two fishing areas placed at the opposite points of the island of Dugi Otok. The north-western part owned the centrally located station of Sakarun, a cove on the side of the island of Dugi Otok facing the open sea near the settlement of Soline. Other fishing grounds in the west lay in the bay of Brgulje on the island of Molat, furthermore on the islands of Ist and Škarda. In the south-eastern part of the island of Dugi Otok a fishing station lay in the cove of Čuščica, at the extreme south-eastern cape of this island, and another in the cove of Statival, at the extreme north-western point of the island of Kornat.

In both the aforementioned fishing basins the most frequent catches were due to Scomber scombrus L, to be followed by Scomber colias japonicus GM.

First mention of the appearance of people from the island of Iž in the mackerel fishing grounds at Sakarun and in the bay of

Brgulje dates back to the year 1431. In these fishing grounds those people can be found a full five centuries later, up to our very days even. Throughout this period the Iž people would carry out their fishing operations in full agreement with the rest of the local populations. In 1501, the Iž people participated within that fishing community with ten trawling nets. That same year was exceedingly rich in disputes and court litigations, reaching up to a climax. As fishing participants or as witnesses in court procedures the inhabitants of no less than sixteen neighbouring villages are mentioned.

The acquired common fishery rights in those remote fishing grounds were upheld in favour of the Iž fishermen by the Governors General of Dalmatia and the Zadar Princes, principally for the reason that those fishermen supplied regularly and unfailingly the town of Zadar with both fresh and salted fish. By the beginning of the 20th century this privileged fishing had ceased in the West.

The fishing grounds around the Kornat islands commenced being exploited by the Iž fishermen at the end of the 17th century. Extensive talks held among the Sali and Iž fishermen and the justices and headmen of those settlements included also the order of sequence to be observed by fishermen in individual mackerel fishing grounds in the bay of Čušćica and at Stival. Such agreements and conventions, which used to be extended — judging by well-known records — for the duration of one and a half centuries, aimed at safeguarding against interference by other fishermen using nets and fishing techniques harmful for mackerel fishing. These agreements were accompanied by strict sanctions valid for both sides, while the importance of the sanctions also lay in the fact that the whole population of both the settlements had to suffer in the case of judgment. This would be another confirmation of the great importance of those fishing grounds in the subsistence and income of the population.

From the end af last century the fishermen of the island of Mali Iž had counted as the strongest fishermen using scaring devices — called ludra — along the Adriatic coasts, and as such they had maintained their ground for a whole four decades until the outbreak of World War II. In this time their boats visited all the convenient fishing grounds between the islands of Lošinj and Korčula.

The beginnings of tunny fishery (Thunnus thynus L) on a larger scale using special large nets appear with the fishermen of the island of Mali Iž after the middle of the 19th century. This fishery too came to a close after the Second World War.

The beginning of the 20th century is characterized by a gradual rise of the Iž fisheries, which climaxed in the 1931—1940 decade. After which these fisheries declined on account of the war tragedy and the post-bellum economic migrations.